

Viacheslav Stanislavskyi

Ukrainian-Turkish trade relations in the early XVIII century: types and origin of goods

Materials of the Russian Embassy in the Ottoman Empire have saved data on the most important and most expensive goods that brought merchants from Ukraine to Turkey. There are also facts about goods that were transported from Turkey to Ukraine and transported by transit to Russia. The highest demand in Turkey had fur products. The most expensive fur like sable was of Russian origin. Part of the less expensive fur was Ukrainian origin. Sometimes merchants brought so much fur that the market was oversaturated. From Turkey to Ukraine Greek merchants transported fabrics and some items of clothing, carpets, weapons and other luxury goods like gems. These goods came from Turkey and from outside the country.

Key words: Ukraine, Turkey, trade, goods, fur.

В статтє автор сосредотачивает свое внимание на анализе информации о видах товаров в торговле между Украиной и Турцией в начале XVIII в. Также проанализированы происхождения меха, который был одним из основных товаров, продававшихся в Турцию. Ключевой базой исследования стали документы российского посольства в Османской империи.

Ключевые слова: Украина, Турция, торговля, товары, мех.

УДК 94(477) «Печерін»

Олександр Кухарук

**В.С.ПЕЧЕРІН ПРО ОДЕСУ І МАЙБУТНЄ РОСІЇ
(на матеріалах епістолярної спадщини)**

Запропонована публікація документальних матеріалів стосується життєвого шляху Володимира Печеріна – видатного представника загальноєвропейського інтелектуального простору. Його доля тісно пов'язана як з історією України так і Одеси. У додатках репрезентовані матеріали епістолярної спадщини, що вперше публікуються в українському перекладі.

Ключеві слова: В.С.Печерін, Одеса, Україна

Росія ніколи не буде мати мене свої підданими

В.Печерін

Світ ловив мене, але не спіймав.

Г.Сковорода

Як і Григорія Сковороду світ не зумів спіймати Печеріна – реального прототипу «Героя нашего времени» М.Ю.Лермонтова.²³³ Складний життєвий шлях, духовні пошуки нашого героя, спричинили до неоднозначних оцінок та непорозуміння, як сучасників так і нащадків.²³⁴ На нашу думку, більш-менш цілісне

²³³ Корнеєв А. Печерин и Печерин // Альманах библиофила. – М., 1987. Вып. 22 С. 81-92.

²³⁴ Наприклад. Попов Н. Предание суду профессора Печерина (1836-1845) // Юридический вестник. СПб., 1880. Т.12. №5 С. 77-81; Гершгензон М.О. В.С.Печерин

сприйняття особистості Володимира Печеріна можливе лише через ретроспективу традицій та життєвих шляхів мандрівних філософів, перш за все, духовно і генетично близького йому Григорія Сковороди. Попри те, що часи Сковороди по суті ще Середновіччя, хоча і розмите ідеями Просвітництва, а час Володимира Печеріна – вже практично буржуазна сучасність, між ними лежить лише одне покоління.

Дід улюбленого онука, знаний діяч Гетьманщини – Петро Іванович Симоновський, духовно-козацького походження, як і Григорій Савич Сковорода. Лише батько П.Симоновського із церковнослужителя стає значним товаришем Ніжинського полку, а батько Г. Сковороди із козака села Чорнухи висвячується в священника. Симоновський і Сковорода пішли шляхами батьків, вони одночасно навчаються в Могилянській академії, практично одночасно мандрують і проходять студії європейськими університетами. На відміну від Г. Сковороди, Петро Іванович вибирає світський шлях: учитель, перекладач Гетьманської канцелярії, сотник містечка Кобижча, суддя Остерської округи, бунчужий товариш і член Генерального суду, чиновник для особливих доручень та попечитель навчальних закладів Київського намісництва, статський радник, батько 9 дітей і власник великої бібліотеки, котру заповідали внуку. Поряд з офіційною кар'єрою продовжується освітня, написані роботи з історії України, описи Київського намісництва, розробляється судова реформа.

Шлях мандрівного філософа, вже в наступних часових та просторових вимірах, зовсім в іншу епоху – заповівся онуку. Цей шлях, життєві принципи, в основі котрих, перш за все, знаходився «ген свободи», та їх реалізація – звернули на себе увагу, як вже згаданих Лермонтова, Достоєвського, так і Герцена та Гершензона, Ле Карре і Дж.Джойса, графа Уварова та пап Григорія XVI і Пія IX.

В той же час В.С.Печерін стає одним із засновників традицій революційно-романтичної поезії в Російській імперії;²³⁵ вважається одним з перших, якщо не першим, прихильником наукового (утопічного) соціалізму на російських теренах;²³⁶ першим російським політичним емігрантом XIX ст., який свідомо та обдуманно пішов на еміграцію та продовжив революційну діяльність.²³⁷ Він може вважатись і першим туристом з Росії, створюючи традицію пішохідної

// История молодой России. М. 1908. С. 73-173. Местергази Е.Г. В.С.Печерин – прототип С.Т.Верховенского в «Бесах» Достоевского // Достоевский: дополнения к комментарию. – М., 2002. С. 455-480.

²³⁵ Русская потаенная литература 19 столетия. – Лондон, 1861. – С. 308-331; Поэты 1820-1830 годов. – Л., 1972. – Т.2. – С.453-488.

²³⁶ Володин А.И. Начало социалистической мысли в России. - М., 1966. С.95-99.

²³⁷ Печерин В.С. Замогильные записки. - Калинин, 1992. Под редакцией, с введением и примечаниями Л.Б.Каменева.

подорожі, засновану англійцями та німцями на рубежі XVIII-XIX ст.;²³⁸ першим християнським соціалістом сучасного типу, котрий більшу частину життя реалізовував ці ідеї на практиці.

В знак вдячності за його подвижництво, місцем його упокоєння стала могила на Гласневінському кладовищі в Дубліні, між могилами національних героїв Ірландії – О'Коннела та Парнелла, там де ховав свого героя і Дж.Джойс²³⁹.

Таким чином, втікаючи від світу Володимир Печерін його змінював і неодноразово повертався, своїм життям та ідеями в Росію, де його як правило в більшості не розуміли, але віддавали належне. Йому присвячено десятки праць, розвідок, публікацій, дисертацій, він присутній в енциклопедіях та словниках. В українському науковому проекті, показово, що саме в Одесі, йому присвячена лише поодинокі розвідка²⁴⁰.

При цьому розмаїтті практично всі публікації невірно і цілком по-філософські, вказують місце народження В.С. Печеріна. В переліку малих батьківщин і с. Димерка та м. Димер Київської губернії, міфічна Димерка Черкаської області. Навіть в останній, найбільш науково-солідній праці високого рівня – знову міфічне с. Димерка Київського уїзду, Київської губернії²⁴¹.

Насправді, Володимир Сергійович Печерін, народився 15 липня 1807 р. в селі Димерка Остерського повіту Чернігівської губернії (з 1922 р. село Велика Димерка), тепер це населений пункт належить до Броварського району Київської області. Своєю ж «малою батьківщиною» наш герой вважав дідів хутір в містечку Кобижча, тепер територія села Кобижча Бобровицького району Чернігівської області, а в XIX ст. відповідно Козелецький повіт Чернігівської губернії. Саме сюди, з будинку сестри, через кілька діб перевезла новонародженого – мати Пелагія Петрівна. Тут і прожив перші роки свого дитинства наш герой. Його батько – Сергій Пантелеймонович, офіцер Ярославського полку в цей час брав участь у Російсько-турецькій війні 1806-1812 рр., і сім'я переїхала до нього після завершення бойових дій, з чого і починає свої спогади В.Печерін.

---

²³⁸ Печерин В.С. Отрывки из путешествий доктора Фуссангера // Московский наблюдатель. - М., 1835. - Ч. 5. - С.330-363.

²³⁹ Кобрин К.Беглец. // «Октябрь». - М., 1997. - № 6. - С.179-180.

²⁴⁰ Рымарь Н.Н. Владимир Сергеевич Печерин. Жизнь и судьба. Дом князя Гагарина. Сборник статей и публикаций. - Одесса, 1997. - Вып. 1. - С. 16-23.

²⁴¹ В.С.Печерин. *Arologia Pro Vita Mea*. Жизнь и приключения русского католика рассказанные им самим. Издание подготовил С.А.Чернов. - СПб., 2011. - С.5.

Документ №1. Лист В.С.Печеріна до племінника С.Ф.Пояркова. Жовтень 1865 р.

Дублін 13-го жовтня 1865 р.²⁴²

Люб'язний племінник!²⁴³

Чи знаєте, чого ви від мене вимагаєте? Не більше не менше, як надіслати вам кілька томів моєї біографії. Воно здається нескладним розповісти головні факти мого життя; але як же описати постійний, повільний, складний духовний розвиток? Як розмотати ці тонкі ніжні нитки думок, міцно зв'язані неблаганною логікою життя? Адже це майже те ж, що написати цілу історію філософії. Для цього необхідні час та терпіння. В минулому році я почав було писати свої записки, але потім кинув. Може бути, знову за них візьмусь. Тепер, щоб задовольнити вашому і ваших друзів бажанню, я посилаю вам з них два уривки – як завдаток. Для решти потрібно час та терпіння.

Перші спогади. 1812 рік

Ми вступили в фортецю Кілію, тільки що взяту від турок.²⁴⁴ Батько мій був тоді поручником Ярославського піхотного полку. Мені було рівно п'ять років.²⁴⁵ Наша квартира знаходилась в якомусь турецькому будинку, навпроти самих фортечних воріт зі сторони Дунаю. Там, бувало, з бастіону я дивлюсь: під стіною тече Дунай і на ньому плавають два наші лебеді. За Дунаєм, на зеленому полі біліла палатка; перед нею сидів турецький офіцер з довгим чубком; як тепер ще мерехтить перед очима: до палатки підходили і відходили солдати: це був розмін полонених. У нас була одна велика кімната з величезними шафами на всю довжину стіни: в одну з шаф мене клали спати. Тут на турецькому дивані я сидів з указкою в руках: сам батько навчав мене грамоти. Першу книгу мені дали в руки - «Сто чотири Св'ященні історії Гюбнера».²⁴⁶

---

²⁴² Дата дається за Григоріанським календарем.

²⁴³ Племінник – Савва Феодосійович Поярков 1825 р.н., племінник В.Печеріна по материнській лінії, дворянин Остерського уїзду Чернігівської губернії, на момент листування член Одеської міської думи по розряду домовласників, випускник юридичного факультету Київського університету.

²⁴⁴ Насправді фортеця Кілія була взята дивізією герцога Рішельє ще в грудні 1806 року. Автор має на увазі формальне входження Кілії в склад Російської імперії 1812-1856 рр. внаслідок умов Бухарестського миру, про що свідчить і подальший текст.

²⁴⁵ Спогади розпочинаються літом 1812 р. Як зазначалось В.С.Печерін народився 15 липня 1807 р.

²⁴⁶ Характерний пассаж для католицького пастиря, яким став Печерін на момент листування. Підкреслена роль батька в вихованні, в попередньому реченні, але зроблено натяк, що книга зовсім не батька. Справді Іоан Гюбнер (1668-1731) – німецький педагог і письменник, автор книг по історії, географії для дітей,

Історія смерті Спасителя надзвичайно вразила мене. Сонце потьм'яніло – земля струснулася – мертві встали з домовин – завіса Храму розірвалася надвоє, це видіння потрясло всю душу – якийсь св'ященний трепет пробіг по всьому тілу, волосся стало дибки. Ніколи, мені здається, потім, навіть в самі гарячі роки юності, я не отримував подібного відчуття.

Вмерти за благо народу і бачити мати, що стоїть біля підніжжя мого хреста, - стало однією із мрій моєї юності. Ось як перші враження впливають на подальше життя! Між іншим, крім «Св'ященної історії» я читав все, що мені потрапляло до рук. У мого батька була маленька бібліотека, що складалася із драм Коцебу²⁴⁷ і романів пані Жанліс.²⁴⁸

Тут же в фортеці Кілія, я вступив на сцену. У нас зимувала невелика Дунайська флотилія.²⁴⁹ Флотські офіцери зимою завели редут і театр.²⁵⁰ Для однієї з п'єс Коцебу потребувалася роль дитини біля мого віку. Мені надали цю роль. Я вийшов на сцену, сказав вивчені мною слова, отримав два калачі в руки і відбув за куліси. Крім батька в мене був ще інший вчитель – флотський офіцер з дерев'яною ногою поштивий і незабутній Заліський: він учив мене писати і малювати носи та очі. Одного чудового ранку пролунав гарматний грім з усіх укріплень, так що у нас всі шибки тріснули. Це була звістка про вигнання французів з Росії.

Священному писанню. Перше видання даної книги – 1714 р. В подальшому стала поширеним підручником для початкового вивчення Закону Божого в Європі. Вочевидь книга належала до бібліотеки П.Симоновського і отримана від матері.

²⁴⁷ Август Фрідріх Фердинанд фон Коцебу (1761-1819) відомий прусько-німецько-російський письменник і драматург, прибічник консервативного легітимізму та російського абсолютизму, кавалер численних орденів, в тому числі, російських імператорських. Доконаний монархіст, прихильник тісного союзу Пруссії з Росією в рамках Св'ященного союзу імператорів та королів. Його творчість всіляко підтримувалася офіційними колами, але завдяки безсумнівному таланту, мав величезну популярність, особливо в реакційно налаштованій частині освіченої спільноти Російської імперії, проте і серед інших верств населення був дуже популярний в період класицизму. Вбитий німецьким патріотом-революціонером студентом К.Зандтом.

²⁴⁸ Мадлен-Фелісите Дюкре де Сент-Обен Жанліс (1746-1830) – одна з перших жінок-письменниць з загальноєвропейською і світовою славою. Автор книг для дітей і синтетичних романів, для жінок. Найбільш відомий твір «Мадемуазель де Клермон». Вочевидь ця бібліотека комплектувалася мала Пелагеєю Петрівною Печеріною (Симоновською).

²⁴⁹ Дунайську флотилію в черговий раз було сформовано для участі в війні 1806-1812 рр. Проіснувала фактично до 1854 р.. У війну 1806-1812 рр. до складу Дунайської флотилії було включено загони колишніх запорожських козаків, зокрема, під орудою І.Губи та Т.Гайдабурди. Під час війни флотилія мала подвійне підпорядкування: по армії і по флоту

²⁵⁰ Редут – окреме укріплення, як правило прямокутної чи ромбічної форми, розраховане на гарнізон в 400-600 осіб. Тобто під приводом прикриття стоянки флотилії було збудоване окреме укріплення, що в свою чергу дозволило офіцерам флотилії вийти з прямого підпорядкування коменданта гарнізону фортеці Кілія. Традиційно флотські офіцери мали більше свободи і краще забезпечення, як компенсацію за небезпеки морської служби.

Одеса в казармах. 1815.²⁵¹

Полковий лікар Зоммер (зрозуміло німець)²⁵², завідувавши здоров'ям моєї матері, сказав їй одного разу: «Ця дитина буде чи поетом, чи актором». Гарний пророк!²⁵³ Однак, він, може бути, і не зовсім помилився. Я дійсно став поетом – не в віршах, а насправді. Під впливом високого натхнення я задумав і розвинув довгу поему життя і, по всім правилам мистецтва, зберіг в ній довершену єдність. Не дивлячись на різноманітні події одна ідея домінує над всім – це віра в ту невидиму силу, котра покликала мене на Захід і тепер веде шляхом незримим до якоїсь високої мети, де все і вирішиться, все з'ясується і все увінчається. Я був також і актором. Я розігрував всілякі можливі ролі. Я був підканцеляристом Тимчасової комісії для вирішення рахунків і рахункових справ попередніх часів біля Синього мосту²⁵⁴ і був посаджений під арешт за недбалство до служби – загуляв з гвардійськими підпрапорщиками²⁵⁵, потім несподівано перебрався на 5-й поверх по Гороховій вулиці²⁵⁶, і жив там бідним студентом-пустельником²⁵⁷, був членом Професорського інституту²⁵⁸ і майже професор Московського університету²⁵⁹, був секретарем у англійського

²⁵¹ В.Печерін допускає зрозумілу помилку. В 1815 р. офіційною була назва Хаджибей (Гаджибей).

²⁵² Можливо замаскована відсилка до «Героя нашего времени» де лікар з німецьким прізвищем – чистокровний росіянин.

²⁵³ Дані заняття на любительському рівні досить модні серед дворян, але як вільні професії неможливі для чиновництва і тим більше для потомствених дворян принаймні до середини XIX ст.

²⁵⁴ Синій міст – міст через р.Мойку в Петербурзі. До 1830-х років був дерев'яний і назву отримав за кольором фарби.

²⁵⁵ Школа гвардійських підпрапорщиків і кавалерійських юнкерів заснована в 1823 р., для підготовки офіцерів із числа молодих дворян, котрі вступали на службу після отримання домашньої, гімназичної освіти відповідного рівня. З 1825 року школа розміщувалась на набережній р. Мойка, поряд з Синім мостом. В цей час у школі навчався двоюрідний брат – Ф.Ф.Печерін. Після закінчення школи він служив у Гвардії та на Кавказі, був знайомий з М.Ю.Лермонтовим, котрий в свою чергу навчався в цій школі в першій половині 1830 рр.

²⁵⁶ Горохова вулиця – одна із історичних в Петербурзі. Отримала назву по імені купця Горохова, котрий побудувався на ній в середині 18 сторіччя.

²⁵⁷ В 1829 р. В.С.Печерін вступає на філософський факультет Петербурзького університету. Він закінчує його в 1831 р., єдиним з випуску зі ступенем кандидата. Отримує, по протекції академіка Греве, престижні посади лектора по відомству латинської мови і помічника бібліотекаря, займаючись науковими дослідженнями.

²⁵⁸ Професорський інститут – умовна назва напівформального об'єднання для 20 кращих студентів російських університетів. Їх з 1828 р. направляли на 2 роки для навчання в Дерпт, а потім на 2 роки в Берлін. За це вони мали 12 років відпрацювати по відомству Міністерства освіти. В 1833 р., окремим розпорядженням по Міністерству освіти, В.С.Печерін понад квоту був зарахований до Професорського інституту та відраджений на 2 роки для стажування до Університету Гумбольдта в Берліні.

²⁵⁹ 3 серпня 1835 року В.С.Печеріна зараховано на посаду професора, а після здачі докторського іспиту – з грудня 1835 р. він стає екстраординарним професором Московського університету, з окладом 3500 рублів і 400 рублів квартирних.

капітана і за це отримував п'ять франків на тиждень²⁶⁰, нарешті, я був республіканцем школи Ламенне²⁶¹, комуністом²⁶², сенсіоністом²⁶³, місіонером-проповідником²⁶⁴, тепер, ймовірно, я прийшов до останньої ролі: вона краща із усіх і наближена до ідеалу: я поділяю труди сестер милосердя і разом з ними служу страждаючому людству в лікарні²⁶⁵.

Але що стало приводом до доктора Зоммера виголосити таке про мене пророцтво? В Одесі мене повезли до театру. Там грали «Едип в Афінах» Озерова. Тепер ще пам'ятаю початок:

Постой, дочь нежная преступного отца!

Опора слабая несчастного слепца

Печаль и бедствия всех сил меня лишили.²⁶⁶

Необхідно вказати, що мимо мене нічого даремно не проходило. Яка-небудь книжечка, вірш, два-три підслухані мною слова спричиняли на мене найяскравіші враження і визначали інколи цілі періоди мого життя. Повернувшись додому, я накинув на плечі шаль моєї матері і почав розходжати по кімнаті як грецький цар.

Високі ідеї театрального правосуддя роїлися в голові моїй. Мені хотілося буди правосудним царем – виправдовувати невинних, розбивати кайдани невільників. У нас була якась велика біла книга: я почав писати в ній свої думки та ілюструвати їх. Я намалював царя – увінчаного та в багряниці, сидівшого на престолі; перед ним проводять полоняників: він їх пробачає та велить зняти окови. З тієї

---

²⁶⁰ Менше 4-х рублів за курсом того часу.

²⁶¹ Фелісіте Роберт де Ламенне (1782-1854) – релігійний письменник, філософ, представник реформістського католицизму. Відомий твір – «Нарис філософії» в 4-х томах, «Слова віруючого». В 1830-х роках разом з графом Монталамбером видавав журнал «Майбутнє», де відстоював поєднання католицької релігії з буржуазно-демократичними принципами, критикував науковий соціалізм А.Сен-Сімона, Ш.Фур'є, О.Конта.

²⁶² Живучи в Швейцарії В.Печерін перебував під впливом поглядів Філіппо Буонаротті (1761-1837), котрий в своєму творі «Змова задля рівності, поіменована заговором Бабефа» ідеалізував суспільну концепцію французького революціонера-комуніста Франсуа-Ноєля Бабефа (1760-1797), прозваного Гракхом.

²⁶³ Клод Анрі граф де Сен-Сімон (1760-1825) – французький аристократ, учасник війни за незалежність США, автор концепції «наукового соціалізму», класової боротьби, предтеча К.Маркса, традиційно послідовниками названий «утопістом». Серед його учнів О.Конт, О.Тьєррі.

²⁶⁴ 26 вересня 1841 р. Печерін вступає до редемпториського ордену, монахи якого займались місіонерською та проповідницькою діяльністю.

²⁶⁵ В 1861-1862 рр. В.С.Печерін виходить з монахів ордену, з лютого 1862 р. архієпископом Дубліна його затверджено пастирем в головну лікарню Дубліна для католиків. Він займає цю посаду останні 23 роки свого земного життя.

²⁶⁶ Владислав Олександрович Озеров (1769-1816) – поет і драматург В.С.Печерін, як видно з подальшого тексту, іронізує над рівнем драматургії та віршів, приводячи слова Едипа з трагедії «Едип в Афінах» опубліковану в 1804 р.

пори я кожен день представляв чи грецьких царів, чи чуттєву драму «Кора і Алонсо».²⁶⁷

Мені було 8 років. З цього часу моя ненависть до гнобителів, і я стаю посередником між тиранами та їх жертвами.

Тут же в Одесі помер наш полковий командир Андрій Карлович Мольтрах – гіркий п'яниця. Безіменний полковий поет написав по ньому наступну епітафію:

Стой прохожий! Стой!

Вижу – у тебе штоф непустой!

Сжалься и мне немного отлей!

Здесь лежит пьяный Андрей.

Було якесь торжество в одеському соборі. Всі офіцери при великому параді. Був тут і герцог Рішельє. Батько підвів мене до нього і ДЮК (так його звали в Одесі) погладив мене по голові: ось я і отримав благословіння французького легітеміста...

Серпень 1864 р.

Перекладено за публікацією П.Г.Горелова: Наше наследие. – 1989. – №1. – С. 61-77.

Документ №2. Відповідь В.С. Печеріна на лист від О. Герцена. Травень 1853 р.

3 травня 1853 р., Клапам²⁶⁸

Я вам відповідаю французькою по причинам, котрі ви знаєте. Не міг писати я до вас раніше, тому що був зайнятий обов'язками в Гернсі. Мало залишається часу на філософські теорії, коли живеш в середині життєдіяльної дійсності: нема вільного часу вирішувати спекулятивні питання про майбутні долі людства, коли людство з кістками та плотью приходить вливати в ваші груди свої печалі та вимагає розради та допомоги.

---

²⁶⁷ Печерін знову допускає певну помилку, як у випадку «Одеса» - «Хаджибей», «Кора і Алонсо чи Діва сонця» драматичний балет Ф.Антоліні по поемі Ж.Ф.Мармонтеля «Інки». Саме цей балет в постановці Ш.Л.Діло користувався популярністю в Петербурзі 1820 рр. В Одесі 1815 р. йшла драма А.Коцебу «Діва Сонця» на основі сюжету тієї ж поеми Ж.Ф.Мармонтеля, із тими ж іменами героїв.

²⁶⁸ Цей лист – відповідь В.С.Печеріна на лист від О.Герцена, котрий в листі до близької йому М.К.Рейхель від 21.04.1853р., сам характеризує його наступним чином: «Печерін прислав послание, в котором умно, по незуитски, критикует мои брошюры о России, я ему отвечал письмом тоже дипломатическим, грубо-вежливо, деликатно». Збережено мову оригіналу для уточнення різниці підходів. Попередній лист В.Печеріна Герцен також розміщує в главі «Былого и Дум», але ми його не наводимо, оскільки він в тексті книги безцеремонно відцензурований. В подальшому, для підтвердження своєї ідеології, Олександр Герцен зводить грубий наклеп на В.Печеріна. Саме грубістю Герцена можна пояснити легку емоційність надзвичайно глибокого та провісницького послання Володимира Сергійовича Печеріна.

Признаюсь вам відверто, ваш останній лист навів на мене жах і кошмар дуже егоїстичний, признаюсь і в цьому.

Що буде з нами, коли ваша ідеологія (*votre civilisation vous*) отримає перемогу. Для вас наука – все, альфа і омега. Не та загальна наука, котра обіймає всі здібності людини, видиме і невидиме, наука – так, як її розумів світ до цього часу, а наука обмежена, вузька, наука матеріальна, котра розбирає і розсіює субстанцію і нічого не знає крім цього. Хімія, механіка, технологія, пар, електрика, велика наука пити і їсти, поклоніння особі (*le culte de la personne*), як би сказав Мішель Шевальє. Якщо ця наука переможе, горе нам! Підчас гонінь римських імператорі християни мали крайню можливість втечі в степи Єгипта, меч тиранів зупинився біля цієї непрохідної для них межі. А куди втікати від тиранства вашої матеріальної цивілізації? Вона зглажує гори, рие канали, прокладає залізні дороги, посилає пароплави, журнали її проникають до калених пустель Африки, до непрохідних лісів Америки. Як колись християн волочили на амфітеатри, щоб їх віддати на посміх натовпу, жадібного до видовищ, так потягнуть тепер нас, людей мовчання та молитви, на публічні торжища і там спитають: «Для чого ви біжете від нашої спільноти? Ви повинні прийняти участь в нашому матеріальному житті, в нашій торгівлі, в нашій чудовій індустрії. Ідіть вітійствувати на площі, йдіть проповідувати політичну економію, обговорювати падіння і підйом курса, ідіть працювати на наші фабрики, направляти пар і електрику. Ідіть головувати на наших банкетах: рай тут на землі – будемо їсти і пити, адже ми завтра помрем!»

Ось що мене жахає, бо де ж знайти прихисток від тиранства матерії, котра більше і більше оволодіває всім?

Вибачте, якщо я скільки-небудь перебільшив темні фарби. Мені здається, що я тільки довів до логічних наслідків принципи, висунуті вами.

Чи варто залишати Росію через розумовий каприз (*caprice de spiritualitet*)? Росія саме розпочала з такої науки, так як ви її розумієте, вона продовжує наукою. Вона в руках своїх тримає гігантський ричаг матеріальної могутності, вона закликає всі таланти на служіння собі і на бенкет свого матеріального благополуччя, вона стане самою освіченою країною в світі, провидіння їй дало в володіння матеріальний світ – вона зробить рай із нього для своїх вибраних. Вона розуміє цивілізацію саме так, як ви її розумієте. Матеріальна наука становила завжди її силу. Але ми, віруючі в безсмертну душу і в майбутній світ, - яка нам справа до цієї цивілізації цієї хвилини? Росія ніколи не буде мене мати своїм підданим.

Я виклав мої ідеї просто для того, щоб прояснити нам один одного. Вибачте, якщо я вніс в слова мою надмірну гарячковість. Так як я

знову їду в Ірландію, в п'ятницю рано, мені буде неможливо зайти до вас. Але я буду дуже радий, якщо вам зручно відвідати мене в середу чи четвер після обіду. Приміть і проч. В.Печерін²⁶⁹.

Oleksander Kuharuk

**V.S. Pecherin about Odessa and the future of Russia
(based on the materials of epistolary heritage).**

The proposed publication of documentary materials is about the life way of Vladimir Pecherin, the prominent representative of the European intellectual space. His fate is closely connected with the history of Odessa as well as with the history of Ukraine. The materials of epistolary heritage suggested in the research are published in Ukrainian translation for the first time.

Keywords: V.S. Pecherin, Odessa, Ukraine.

Александр Кухарук

**В.С.Печерин об Одессе и будущее России
(на материалах эпистолярного наследия)**

Предложенная публикация документальных материалов касается жизненного пути Владимира Печерина – выдающегося представителя общеевропейского интеллектуального пространства. Его судьба тесно связана как с историей Украины, так и Одессы. В приложениях представлены материалы эпистолярного наследия, которые впервые публикуются в украинском переводе.

Ключевые слова: В.С.Печерин, Одесса, Украина.

УДК 94.001.32(477) – 058.229

Олександр Музичко

**ПЕРШИЙ УКРАЇНОЗНАВЧИЙ ТА КОЗАКОЗНАВЧИЙ ТЕКСТ
ОДЕСЬКОГО ІСТОРИКА МИХАЙЛА СЛАБЧЕНКА**

У статті до історіографії уведено досі не використаний біографами історика М. Слабченка текст: звіт студента Новоросійського університету М. Слабченка про свою роботу в київських архівах. Цей архівний рукописний текст відображає етап підготовки історика до своєї першої наукової монографії і є загалом першим відомим науковим текстом М. Слабченка про історію України козацької доби. Також текст відображає творчу лабораторію історика, архівні пошуки.

Ключеві слова: М.Слабченко, Одеса, історія козацтва.

Попри панування у сучасній науці модерних та постмодерних дискурсів, для справжнього історика все одне принципово важливим залишається основа його ремесла: виявлення неактуалізованих в історіографії джерел, зокрема, тих, що висвітлюють розвиток власне історичної думки та науки. Без них будь-які припущення та «варіації на тему», навколджерельні

²⁶⁹ Зустріч не відбулась. Переписка поновилась через 8 років, але знову на короткий термін.